УДК 37.014.1:37.015.3
DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-2-208-215

Teacher's general cultural competence as an important direction of the guidance idea in education

Загальнокультурна компетентність педагога – важливий напрямок ідеї провідництва в освіті

Irina Shumilova,
doctor of pedagogical sciences,
associate professor

Ірина Шумілова,
доктор педагогічних наук, доцент

https://orcid.org/0000-0001-6132-5771
azkurshifb@gmail.com

Berdiansk State Pedagogical University
✉ 4 Schmidta St.,
Berdiansk, Zaporizhzhia region, 71100

Бердянський державний педагогічний університет
✉ вул. Шмідта, 4
м. Бердянськ, Запорізька обл., 71100

Original manuscript received April 19, 2018
Revised manuscript accepted September 23, 2018

ABSTRACT

The article is devoted to the understanding of the general cultural competence of the teacher as an important direction of the idea of guidance in education. The general cultural competence of the individual in the study of the idea of leadership in education is considered as the unity of the values, knowledge, skills, experience, qualities acquired by man that help the expansion of the socio-cultural worldview, provide orientation of the activity, communication, behavior on the model of national and world culture, allow the use of cultural standards as evaluative criteria for solving cognitive, ideological, live and professional problems.

It is found out that the effectiveness of professional activity of a specialist (teacher, principal of an educational institution) depends not only on the knowledge and skills acquired at the university, but also on the formation of general cultural competence. Due to this there is a specific professional reflection of the general culture of the individual in the field of professional activities.

Vasyl Kryzhko, Sergei Klepko, Vitaliy Tabachkovsky presented their views on the implementation of the idea of leadership in education. The idea of leadership in education is specified in the context of solving the problem of self-organization of an individual – an important component of civic society. The self-organization of the individual as a process and the result of a unique combination of the genetic features of the personality and the effectiveness of the educational influence of society on the formation of the common culture of a person is determined. It is proved that the formation of the general cultural competence of the teacher in the study of the educational idea of leadership determines the consistency of cultural and anthropological approaches and characterizes new possibilities for understanding the guidance and also determines the level of the general culture of the future specialist. The main advantages of culturological and anthropological approaches of the

ICV 2016: 48.67
DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-2

methodology of general cultural competence of the teacher in realization of the idea of leadership in education are described.

Keywords: *the idea of leadership in education, general cultural competence of the teacher, methodology, culturological and anthropological approaches.*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку українського суспільства, інтеграція країни в європейський освітній простір потребують підвищення якості професійно-педагогічної освіти, підготовки майбутнього фахівця (вчителя, керівника освітньої установи), спроможного до активної творчості, професійної мобільності, гармонізації власних стосунків із соціумом. На педагога покладається особлива місія "бути провідником демократичних ідей та високої моралі" [7, с. 9]. У свою чергу, це уможливлює впровадження в освітній процес вищого навчального закладу ідеї провідництва на засадах загальнокультурної компетентності педагога – "людини-культури", її носія та творця, особистості, здатної до конструктивної праці й життя в полікультурному суспільстві (Закон України "Про вищу освіту", Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки, Педагогічна Конституція Європи).

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проведений науковий аналіз науково-педагогічних досліджень, присвячених питанням загальної культури особистості (Т. Абдуло, О. Асмолов, М. Каган, Н. Крилова, С. Кримський, Д. Лихачов, М. Мамардашвілі), професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя (А. Барабанщиков, О. Бондаревська, В. Гриньова, І. Ісаєв, Н. Кузьміна, В. Сластьонін), компетентності фахівця (В. Антипова, В. Безруков, Н. Бібік, Е. Зеєр, І. Зимня, О. Локшина, О. Овчарук, О. Савченко, В. Сериков, А. Хуторський, С. Шишов) та загальнокультурної компетентності особистості (Т. Єжова, Т. Несвірська, Н. Русова, С. Троянська, Г. Шпиталевська М. Яковлева) засвідчив, що загальнокультурна компетентність одночасно виступає категорією загальної культури й підсистемою професійної компетентності педагога, які мають тісні зв'язки між собою, а джерела перебувають у нерозривній єдності людини й культури. Саме від рівня сформованості загальної культури та професійної компетентності педагога залежатиме рівень культури особистості, яка піддається й реагує на "окультурювання", тоді як компетентність визначає і характеризує рівень професіоналізму особистості.

Виділення невирішених проблем. Провідними дефініціями загальнокультурної компетентності педагога є "загальна культура", "професійна культура", "компетентність", "професійна компетентність", "загальнокультурна компетентність". Так, поняття "культура" має багато визначень, що пояснюється різноаспектністю цього феномена. Як сфера людського духовного життя культура характеризує всю життєдіяльність людини; її можна розглядати як зріз суспільного життя, характеристику рівня розвитку особистості, систему соціальних регулятивних норм, механізмів трансляції досвіду, феномен самодетермінації, самоорганізації тощо. Саме ці імперативи закладені в дослідженні

освітньої ідеї провідництва.

Вивчення освітньої ідеї провідництва підтверджує тривалий шлях її становлення й розвитку, що знайшло відображення в тлумаченні культури управління, а також у змісті національного виховання. В Україні свідченням цього стала колективна монографія "Провідництво в освіті. Від ідеї до вічності" за загальною редакцією професора Ігоря Богданова. Провідництво в освіті професор Василь Крижко осмислює як одну з нерозкритих проблем сучасного соціального управління [8, с. 35].

На нашу думку, провідництво доцільно розглядати в контексті морального, духовного, ціннісного продукування особистісно-професійних пріоритетів успіху майбутнього фахівця, які включені в різні сфери соціокультурної регуляції: однієї з основних функцій загальної культури, що пов'язана із забезпеченням колективних форм життєдіяльності людей. Загальна культура характеризує рівень соціального, інтелектуального й духовного розвитку індивіда та включає оволодіння людиною морально-етичним і художньо-естетичним досвідом, а також досвідом міжособистісного спілкування й соціальної взаємодії, оскільки загальна культура особистості – це сукупність досягнень людського суспільства, які мають бути надбанням кожної людини, незважаючи на характер її професійної діяльності. Загальна культура людини та навколишнього світу невіддільні у своїх виявленнях, оскільки соціокультурне становлення особистості відбувається в процесі як педагогічного, так і соціального впливу, що здійснюється вчителями й соціумом. Отже, особистість стає перед вибором власної життєвої установки, що сприяє усвідомленню значення й відстоюванню позиції збереження й розвитку культури в собі й спричиняє здатність до культурної облаштованості власного життя, визначає стан особистісної поведінки й діяльності. Отже, ми підтримуємо погляд С. Клепка щодо необхідності й актуальності обговорення гіпотези про "провідництво як нереалізований соціальний управлінський проект" [8, с. 37].

Метою дослідження є визначення характерних особливостей загальнокультурної компетентності педагога як важливого напрямку ідеї провідництва в освіті з позиції культурологічного та антропологічного підходів.

Виклад основного матеріалу. Загальнокультурна компетентність особистості розглядається нами як єдність набутих людиною цінностей, знань, умінь, навичок, досвіду, якостей, які сприяють розширенню соціокультурного світогляду, забезпечують орієнтацію діяльності, спілкування, поведінки згідно зі взірцями національної та світової культури; дозволяють використовувати культурні еталони як оцінні критерії для вирішення проблем пізнавального, світоглядного, життєвого, професійного характеру. Разом з тим, специфіка професії педагога полягає в тому, що він працює з людиною, а тому власна особистість із чіткими соціокультурними орієнтирами й засвоєними духовно-моральними цінностями є важливим і міцним "робочим інструментом". Причому чим досконалішим є цей інструмент, тим більш успішним буде

ICV 2016: 48.67
DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-2

професійний результат викладача, який використовує у своїй діяльності кращі традиції культурологічної освіти. Саме від викладача, який торкається тонкої душевної організації людини, вимагається особистісне прийняття цінностей культури – поваги до традицій і злагоди між людьми, сприйняття соціальних і культурних відмінностей, здатності почути та зрозуміти інших, толерантно поводитися в широкому спектрі життєвих ситуацій. Отже, від рівня сформованості в педагога загальнокультурної компетентності буде залежати ефективність утвердження в освітньому просторі авторитету духовності, загальної культури.

Ефективність професійної діяльності майбутнього фахівця залежить не лише від набутих в університеті знань і вмінь, але й від сформованості загальнокультурної компетентності, завдяки чому відбувається специфічне відбиття загальної культури особистості. Як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці сьогодні немає єдиних загальноприйнятих підходів до поділу культури за її видами, що припускає множинність варіантів. У науковій літературі переважає підхід до виділення видів культури відповідно до видів людської діяльності (культура праці, дозвілля, економічна, політична, естетична, моральна тощо). За джерелами формування виділяють культуру народну (найбільш яскраво представлена фольклором, хоча лише ним не вичерпується) та професійну.

Поняття “професійна культура” в науковому обігу зазвичай розглядається разом з поняттям “загальна культура”. Професійну культуру складає комплекс ціннісних орієнтацій, світоглядних і спеціальних знань, умінь, навичок, особистісних і професійних властивостей, володіння якими забезпечує майстерність та ефективність предметно-трудової діяльності фахівця конкретного виду праці. Отже, професійно-педагогічна культура – це діалектично інтегрована єдність педагогічних цінностей, професійних знань, умінь, якостей і способів педагогічної діяльності, що визначає професійну майстерність та соціальну активність педагога.

Методологія загальнокультурної компетентності, яка передбачає високий рівень самоорганізації педагога, уможливлює реалізацію освітньої ідеї провідництва в контексті культурологічного та антропологічного підходів. Так, А. Фурман наголошує, що методологізація буквально всіх сфер людської життєдіяльності стає тенденцією сучасної культури держави, суспільства, людини. Методологічне осмислення загальнокультурної компетентності педагога як важливого напрямку освітньої ідеї провідництва в контексті культурологічного та антропологічного підходів уявляється “як універсальна процедура усвідомлення смислу, що постає у формі продуктивних концепцій, наративів, парадигм та наукових програм” [2].

Зазначимо, що в освітній ідеї провідництва закладені найкращі традиції загальної теорії управління, соціального управління, менеджменту, які мають позитивний вплив на студентів з метою вироблення в них культурно-доцільних критеріїв і морально-ціннних

орієнтирів життєдіяльності. Соціальне управління як особливий вид людської діяльності виникає з необхідності організації спільних дій і породжується, з одного боку, поділом праці, а з іншого боку – соціально-історичними умовами конкретного суспільства. При цьому соціальне управління є діяльністю, що охоплює весь процес громадського життя, – політичну, економічну і духовну сфери. Сутність управління вимагає налагодженого цілепокладання, а в ньому логічного просування від більш абстрактного загального передбачення до конкретного прогнозування, програмування з використанням сучасної методології, вибору належним чином дій та їх неухильного втілення в життя. Управління ґрунтуються на фундаментальних законах і закономірностях суспільного розвитку і соціального управління, а також конкретному історичному досвіді, що відбиває зміни світового менеджменту. У свою чергу, соціальне управління зумовлює необхідність проектування оптимальної системи педагогічної освіти у відповідності до існуючого типу культури й запитам сучасної цивілізації.

Методологія загальнокультурної компетентності педагога як важливого напрямку освітньої ідеї провідництва в контексті культурологічного підходу спрямовує процедуру дослідження на цілісність компонентів культури, де педагогічні факти і явища розкриваються з урахуванням реальних культурних процесів у минулому, сьогоденні й майбутньому. Разом з тим реалізація ідеї провідництва в освіті на засадах загальнокультурної компетентності сприяє формуванню у свідомості майбутнього фахівця принципово нових гуманістичних установок ціннісного освоєння світу.

Наприклад, розгляд антропологічної парадигми В. Табачковським дає всі підстави стверджувати, що “антропологія проповідників” є рефлексією радше бажаного, аніж реального образу людини. Учений зазначає: “Переглядається антропологія нормативізму й ригоризму та відповідна до неї нормативістськи-репресивна педагогіка (спадщина тоталітарної доби), а також утопічно-нормативістське бачення соціуму. Натомість утверджується тенденція, що її можна назвати антропологією, педагогікою та соціологією сприяння, яка пов’язана з беззастережним поглибленням та розширенням обріїв людинознавства” [10, с. 112].

Згідно із сучасними філософськими концепціями про гуманітаризацію вищої освіти В. Андрущенка, І. Зязюна, В. Кременя та інших людина стає центром наукової картини світу. “Людина культури” поєднує дві тісно взаємопов’язані сторони освіти – особистісні та професійні якості, що визначають головну мету її саморозвитку, “спрямовану на розвиток і саморозвиток цілісної людини культури як професійно компетентної, вільної, гуманної, духовної, творчої особистості” [4, с. 104].

Отже, сенс культури набуває реального значення в реалізації сукупності невичерпних цілей-завдань як окремого індивіда, так і народу в цілому. Вирішення завдання щодо забезпечення збереження й передачі досягнень культури від покоління до покоління спричинює

ICV 2016: 48.67
DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-2

неперервний характер освіти. Культурологічний та антропологічний підходи методології загальнокультурної компетентності конкретизують і синтезують усвідомлення значущості подвижницьких традицій українського вчительства та керівництва, визначають місце людини в національній культурі в контексті розгляду усталених поглядів на історичні події та процеси у світі, що уможливлює реалізацію освітньої ідеї провідництва.

Звернімося до антропологічного підходу, який дозволяє вивчати провідника як неповторну унікальну істоту, що має невичерпні можливості для життєтворчості, саморозвитку й розкриває закономірності його походження й еволюціювання. Так, осмислення ідеї провідництва в освіті через призму філософського, психологічного, соціального й фізичного знання дає можливість з'ясувати сутність культури управління як одного з вирішальних факторів успіху в управлінні [5, с. 110].

Досліджуючи культуру не лише як процес творчої діяльності, а як універсальну якість суспільного життя людей, Т. Троїцька зазначає, що на основі методологічної культури формується методологічна позиція майбутнього фахівця – здатність знаходити в кожному конкретному випадку оптимальний варіант розв'язання професійних завдань на основі теоретико-методологічних знань. Ми дотримуємося думки про те, що реалізація культурологічного підходу, дозволяє вивчати соціальну діяльність людини через призму полілогу культур, на основі якого сучасна особистість сприймає себе як учасника нескінченного діалогу, де позиція кожного стає об'єктом коментування та інтерпретації [3, с. 59–60].

Філософською основою антропологічного підходу виступають положення східних і європейських теоретиків та практиків про необхідність врахування людської природи, її вивчення; обґрунтування принципу природовідповідності, розвиток природних якостей людини, виховання культури моральних почуттів і культури мислення особистості, неупередженість здійснення виховання з урахуванням законів саморозвитку людини. Реалізація в наукових дослідженнях антропологічного принципу передбачає характеристику феномену людини, її буття, власної природи, а також представляє людину як творця культури та історії [4]. Метою філософської антропології є цілісне знання про людину, аналіз фізичного, психічного, духовного (і божественного) її начал, відкриття тих сил і потенцій, які «керують» нею, а головне, завдяки котрим вона "рухається" – осягнення людського в людині. Отже, антропологічні ідеї та їх реалізація відіграють вирішальну роль у дослідженні природи провідника, оскільки детермінують вибір методів до обґрунтування біосоціальних і духовних чинників освітньої ідеї провідництва "у декількох форматах і різних масштабах, зокрема, з'ясування як міри емерджентного та перетворюючого потенціалу окремих виявів провідницьких рухів, так і міри їх жертовності" [8, с. 35].

Висновки. Таким чином, методологічне осмислення загальнокультурної компетентності педагога в реалізації освітньої ідеї провідництва в контексті культурологічного підходу полягає в поглибленні

культурологічної та гуманістичної спрямованості педагога, зміцненні взаємозв'язку педагогічної, рефлексивної, загальнокультурної, морально-етичної, духовної складових процесу самоорганізації. У свою чергу, це сприяє конкретизації й переосмисленню загальноприйнятих науково-теоретичних і практичних систем виховання, осмисленню важелів всезагальної педагогізації, визначенню ролі загальної культури в життєтворчості людини. Культурологічний та антропологічний підходи виступають методами проектування загальнокультурної компетентності в реалізації освітньої ідеї провідництва і детермінують загальні світоглядні орієнтири, що дозволяє особистості осмислити й засвоїти загальну культуру рефлексивно – із позиції розуміння місця людини в світі, усвідомлювати власне духовне існування. Доцільно зауважити, що освіта під кутом зору культури провідника розглядається нами як спосіб і результат набуття особистістю культурності, а освітні зміни сприймаються як рух від людини культурної – центральної фігури історичного прогресу. Саме з цих позицій людина, засвоївши необхідну сукупність соціального досвіду й етики відкритого діалогу, творить неповторний світ культури та власну долю [3, с. 9]. Перспективними напрямами подальших досліджень вважаємо розкриття суті провідництва в контексті системного та рефлексивного підходів.

Література

1. Аносов І.П. Антропологічний підхід процесу виховання як фактор гармонійного розвитку особистості / І.П. Аносов, М.В. Елькін // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 29 (82). – С. 119–124.

2. Кубаєвський М. Методологування як засіб розуміння смислу / М. Кубаєвський, А. Фурман // Психологія і суспільство. Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис. – Електронний ресурс. – Режим доступу http://journals.uran.ua/index.php/1810-2131/article/view/ 121255/ 116351

3. Людиномірність гармонізації культурно-освітнього простору особистості : методологія, експертиза та психолого-педагогічні рецепції : монографія / [Аносов І. П., Молодиченко В. В., Троїцька Т. С. ; за заг. ред. Т. С. Троїцької]. – Мелітополь : Видавничий будинок ММД, 2012. – 378 с.

4. Наукові підходи до педагогічних досліджень : колективна монографія / за заг. ред. д. пед. н., проф., чл.-кор. НАПН України В. І. Лозової. – Харків : Вид-во Віровець А. П. "Апостроф", 2012. – 348 с.

5. Палеха Ю.І. Ключі до успіху, або організаційна та управлінська культури : навч. посіб. / Юрій Іванович Палеха. – К. : Видво Європ. унту, 2002. – 337 с.

6. Педагогіка : хрестоматія / уклад. : А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 700 с.

7. Педагогічна Конституція Європи [Електронний ресурс] – Режим доступу : file:///D:/Файлы%20из%20интернета/Pedagogical_Constitution_of_Europe %20(1).pdf

8. Провідництво в освіті. Від ідеї до вічності : Колективна монографія / За заг. ред. проф. І. Богданова. Передмова академіка НАПН України В. Андрущенка. – К. : Освіта України, 2017. – 368 с.

9. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості : підручник / С.О. Сисоєва. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.

10. Табачковський В. Проблеми педагогіки у світлі сучасної філософської

ICV 2016: 48.67
DOI 10.31494/2412-9208-2018-1-2

антропології / В. Табачковський // Філософія освіти : науковий часопис. – К. : Майстер-клас, 2005. – № 1. – С. 135–148.

References

1. Anosov, I.P., & Elkin, M.V. (2013) Antropologichnyi pidchid garmoniynogo rozvitku osobistosti [Anthropological approach to the process of education as a factor in the harmonious development of personality]. Pedagogika formuvanny tvorchoi osobistosti, 29(82), 119-124 [in Ukrainian].

2. Kubaievskii, M., Furman, A. (2010) Metodoluguvannia yak zasib rozuminnia smyslu [Methodology as a means of understanding meaning]. Psihologiya i suspilstvo. Ukrainskii teoretiko-metodologichnii sociogumanitarnii chasopis – Psychology and Society. Ukrainian theoretical and methodological socio-humanitarian magazine, 4 (42). Retrieved from http://journals.uran.ua/index.php/1810-2131/article/view/121255/116351 [in Ukrainian]

3. Anosov, I.P., Molodichenko, V.V., & Troicka, T.S. (2012). Ludinomirnist garmonizacii kulturno-osvitnogo prostoru osobistosti : metodologia, ekspertiza ta psihologo-pedagogichni recepcii [Liveness of harmonization of cultural and educational space of personality: methodology, expertise and psychological and pedagogical receptions]. Melitopol : Vidavnichii budinok MMD [in Ukrainian].

4. Lozova, V.I. (Eds.). (2012). Naukovi pidhodi do pedagogichnih doslidgen [Scientific approaches to pedagogical research]. Harkiv: Vidavnictvo Virovec A.P. "Apostrof" [in Ukrainian].

5. Paleha, U.I. (2002) Kluchi do uspihu, abo organizaciina ta upravlinska kulturi [The keys to success, or organizational and managerial culture]. Kiiv: Vidavnictvo Evrop.untu [in Ukrainian].

6. Kuzminskii, A.I., & Omelianenko, V.L. (2003) Pedagogika : hrestomatia [Pedagogics : textbook]. Kyiv : Znannia [in Ukrainian].

7. Pedahohichna Konstytutsiya Yevropy (2013) [Pedagogical Constitution of Europe] Frankfurt. Retrieved from file:///D:/Файлы%20из%20интернета/Pedagogical_Constitution_of_Europe%20(1).pdf

8. Bogdanov, I.T. (Eds). (2017) Guidance v osviti. Vid idei do vichnosti [Leadership in education from idea to eternity]. Kyiv: Osvita Ukraini [in Ukrainian].

9. Sisoyeva, S.O. (2006) Osnovi pedagogichnoi tvorchosti [Fundamentals of pedagogical creativity]. Kiiv: milenium [in Ukrainian].

10. Tabachkovskii, V.G. (2005) Problemi pedagogiki u svitli suchasnoi filosofskoi antropologii [Problems of pedagogy in the light of modern philosophical anthropology]. Filosofiya osviti: naukovii chasopis – Philosophy of education: scientific journal, 1, 135-148 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена осмисленню загальнокультурної компетентності педагога як важливого напрямку ідеї провідництва в освіті. З'ясовано, що ефективність професійної діяльності майбутнього фахівця (вчителя, керівника освітньої установи) залежить не лише від набутих в університеті знань і вмінь, але й від сформованості загальнокультурної компетентності. Завдяки цьому відбувається специфічне професійне відбиття загальної культури особистості на сферу професійної діяльності. Визначено й охарактеризовано основні переваги культурологічного та антропологічного підходів методології загальнокультурної компетентності в реалізації ідеї провідництва в освіті.

Ключові слова: *ідея провідництва в освіті, загальнокультурна компетентність педагога, методологія, культурологічний та антропологічний підходи.*